

Миколай Малиняк (1851–1915). Прекурсор постмодернізму в лемківськым світі

Олена Дуць-Файфер

Одкаль взяла ся така думка, жебы вмерлого ци замученого в 1915 р. Миколая Малиняка назвати прекурсором постмодернізму в лемківськым світі? Єст то, оче-видно, своерідна провокация, бо ни хто зо стислых клясифікаторів творчости не вписал бы Малиняка в постмодерн і то з вельох причин. Мало того, не мож быти прекурсором чогоси, чого фактычні неє. В постмодерных бо часах лемківскій світ далекій єст од явиск і процесів, котрым в клясифікуючым шоруваню культуровой реальности мож бы приділити спільну скринку з інчыма явисками, які удосто-іли званя заміщеного на фронті той скринки – постмодернізм – і каждый, хто до ней сігат, сподіват ся, што там найде. Неє лемківского постмодернізму (но, може з єдным малым вынятком), але єст прекурсор посмодерной думкы, вражливости, постав, однесія до домінуючых явиск – Лемко, з Камяны к. Грибова, „Камянин”, „Римлянин”, человек непересічний не лем інтелектом, але предо вшыткым духом бунту проти хоц-якости „вышого”, маючого владу, світа.

Коли смотримо на знимку Малиняка видиме барз субтельне, вражливе, глубоко задумане, емоційне лице. Видно в ним силу почуть і стремліня до глубины, тайны, сути. Такій тіж явит ся нам Малиняк в його *Зернах Горушычных*, котрых „жмені” дарувал світу не для втіхы ци здоволіня, лем для рефлексії, задумы, направліня, поліпшыня, выверніня нарубы вшыткого, што генерує привыковы баналы, тісноту пізріня і думаня, свідоме або несвідоме зло. Не без значыня і не знедобачкы словам і думкам, які выходили спід Малинякового пера придана остала метафора гірчычных зерен. А она одкликує ся не лем до гіркоты, гіркої долі, „страдального жытя”, але тіж до віры, котрой лем тільки старчыт што гірчычного зерна, жебы мож осягнути правдиве/ праведне жытя. До такого жытя стремил і таке (ту тіж не мам вантпливости) вюл тот нонкомформіста, критык, вымогливий і безкомпромисний Лемко, котрий з хлопской лемківской хыжы дішол до Риму, одкале вернул з двома докторатами, але тзв. кареры николи не зробил. На перешкодї гу тому стоял за высокій рівен рефлексийности, за велика демаскаторска сміліст, за велика щыріст і стремліня гу поправляню, совершенству. Не міг чути ся добрі серед скостнілых, формальных, ідеологічні маніпулюваных і позоруваных інституцій, головні церковных, але тіж світських.

Пишучи свої *Зерна Горушичны*, Миколай Малиняк презентував глибоку свідомість власної позиції в світі, до котрого апелював і котрий хотів поліпшити. Знав, же єст гев автсайдером, человеком, котрого високоморальны принципи сут злі пририманы, прото страждал, але не уставал в своїм безкомпромисным назначаню зла, глупоты, низкости, підлоты. Найвеце – в свідомым заміріню – про самого автора бесідує його інтроспективна автобіографія *Зерна горушичны изъ дерева жизни*¹. Писал ей з барз свідомом цілю довершыня на відповіднім етапі жытя (коли дозріват наша особовіст, прожившы 50 років) глибокого, щырого і акуратного пізріня в себе, котре ма дозволити на самодосконаліня і автономне проживаня вшыткого, што нас стрічат:

Самопознаніе первый шагъ къ самоисправленію – Чтoбъ **знать себя** доподлинно, нужно провѣрять всю свою жизнь точно, прочно и совѣстно, да, для соблюденія могучихъ загинуты въ непамти многихъ мелкихъ а вѣскихъ почастностей, составленія цѣлости громадной картины, вѣрнаго осмотра всему тому, что перебыла и пережила душа: записывати – мысли, воззрѣнія, страданія, вести самодѣльный дневникъ; написати самому вѣрно-исповодовль – жизнь свою”².

Є то свідoctво неустаючої і послідовної працы над тым, жебы світ, люде, явиска, реляції были ліпшы, мудрійшы, честнійшы. А же Малиняк мал еден основний принцип, котрий односил так до індивідуального, як і громадского жытя, же „Всякое исправленье нужно отъ себе зачати”³, робит тот інтроспектив надзвычай щыро і одкрыто. Не трафляло ся в його часах так отверто признавати ся до хлопских бідных корени, коли уж „привділо ся ногавиці”, значыт – вошло в інтелігентскы кругы. Мало того, Малиняк не лем пише о своїм худобным, простым дітинстві, але і підкрислят, же товды прожыл найщестливійшы рокы, бо світ „высокопоставленых” люди єст полний облуды, зависти, вражды, ошущта. Маме гев до діла з одверніньом нарубы клясичной громадской ерархії. Тото што высоке, шыроке, велике, славне має негатывны конотации. Цінне і добре є мале, нерозвинене, бідне, просте, понижене, рантове. Лем в однесіню до того простого простору спомины Малиняка сут полны добрых почуть, любви, узнаня. Описує свое село народжыня, Камяню, ей историю, знаменитых спілселян – Прислопских і непосредньо по тым зачынат вводит свою міцно эмоційну автобіографію:

Въ этомъ то селѣ въ курной хатѣ п.ч. 45. на солтыствѣ родиль ся я 1. вересня 1831. г. 7. вечеромъ посредь убогой, простой, твердой обстановки изъ Маріи Іосифовной Дзюбинской. Мой отецъ Діонісій Ивановичъ Малинякъ былъ теслею, властителемъ небольшого обыйстя, уживателемъ досмертнымъ „прута грунту” на оной Гичковцѣ, опѣкуномъ, питателемъ 7 малолітныхъ пасербовъ (...) Тогда въ нашей странѣ были „тяжки роки” бесплодность земли навела всеобщій голодъ (...) А затемъ и ребенку начавъ отъ материной груди приходилось постити издѣтства заправлятись въ будущей частой того рода потребѣ”⁴.

1 *Зерна горушичны изъ дерева жизни* Н.Д.М. Камянина, Перемышль 1910.

2 *Зерна горушичны изъ дерева жизни...*, с. 2.

3 *Записки Римлянина*, „Рускій Сіонъ” Р: 1880, ч. 10, с. 317–319; ч. 11, с. 350–353; ч. 12, с. 384–388; ч. 12, с. 419–421; ч. 14, с. 448–451; ч. 15, с. 481–484; ч. 16, с. 513–517; ч. 17, с. 541–545; ч. 19, с. 610–612; ч. 20, с. 640–643, ту: ч. 10, с. 319.

4 *Зерна горушичны изъ дерева жизни...*, с. 8.

Спомины з дітинячих років вказують уж на непересічну глибину рефлексії, переживання малого хлопця, його розвинений світ уяв і егістенційных звідань. Прикликує барз інтымны факты:

Помну коли я сущи іще нач въ колыбели позналь въ первый разъ „няня” повернушого отъ долшой и дальшой „майстерки” и принесшего мнѣ „кукелку”; – якъ мне было жаль улетающихъ дикихъ гусей, якъ похоронъ сосѣда П.Враны возбудиль во мне мысь о смерти, якъ мене самого, занедужавшого безнадѣино, чѣмъ-то „іще разъ” мазили; якъ необыкновенной величины щить луны я съ ужасомъ приняль за „бозя”, да помну колыбельныя родныя пѣня⁵.

Не струмує ся тіж Малиняк од непосредних оцін в однесію до того рідного простого простору і того „паньского”, зовнішнього, в котрым пришло му вести „многострадальну жизнь свою” і быти на поневірці:

Да оны то лѣта проведенныи примитивно, природно, прекрасно: на камѣнцяхъ, полянкахъ, стерняхъ: были весенныи, дѣтинныи, веселѣйшыи въ моей страдальной жизни⁶.

Границя стражданя зачала ся там, де уж кінчыло ся тото природне жытя, а зачынало таке, де рахувало ся богатство, форма, штучны, вивчены вартости. Так уж было в школі в Лабові, де зовнішніст хлопця „одѣтого въ бѣлый (...) „кабать”, обутого въ косматыи „керпчата” дало „лучше убраннымъ школярамъ довольно материала до насмѣшекъ”⁷. Пак была дорога до шкіл в Санчи, а одтале штотраз дале в світ, аж до Риму і пак до Львова, де през штырі роки был адюнктом на теології на Львівским Університеті. Як бунтівник і некомфорніста был пак высыланий на чысленны парафії, м. ін. до Новиці, Кристинополя, Злоцкого, Крениці, Шляхтовоі, Сливниці, што называл своїм скытальством. До кінця жытя еднак не змінил своей поставы, способу думаня і одбераня реальности. Мал глубокоу свідоміст своей рефлексийной і вникливой натуры, своей вражливости і вымогливости:

Я принадлежу къ розряду тѣхъ людей, котры мыслятъ много, глубоко чувствуютъ, соображаютъ живо, и своей внутренней жизни на внѣ не скрываютъ. Сотворивый и Создавый мя далъ мнѣ обильно: индивидуальности, интуиціи, инициативы⁸.

Пред своїм писарством все ставлял барз высокы цілі. Видиме то не лем в автобіографії, через котру стремил до самодосконаліня, але тіж в інчых „жменях зерен гірчыці”. При його авторефлексийности не чудує, же тоты цілі і стремліня формує непосредньо, ведучы як бы гру, провокацію в однесію до чытателя. Коли нп. рішат ся описати свое помоніцтво до Єрусалиму, так выражат свое пересланя:

Не для взыска, ни для тшей славы, ани унося ся влеченіемъ, ани служа корысти, або прелщая ся щастію; лишь чтобъ читающихъ послужити спасенію написаль я книжицу сію⁹.

І істо, неє то лем опис подорожи і одвиджуваных обектів. Найсутьовійшы в тым творі сут коментарі, рефлексії, оціны, передуманя автора, котрий явні вка-

---

5 Тамже, с. 9.

6 Тамже, с. 10.

7 Тамже, с. 11.

8 Тамже, с. 39.

9 *Зерна горушичны Н.Д.. Камянина.(Жменя третья). Путь до Иерусалима исполненъ въ Септембрь 1901, Перемысль 1902, с. 125.*

зує своє глибоке духове переживання не лем самого контакту з найціннішима памятниками, але тіж соспільного, культурового аспекту самого полонництва, ситуації, в якій ся нашол як єдиний серед полонників Русин, його ситуації як уніятского священника серед римокатоликів. Находят ся в тых рефлексиях і оцінах барз смілы критичны суды над обскурантством і браком духового наставліня серед полонників з цілою Монархіі, з якими му пришло ділити судьбу в часі той подорожі. Серед близко 600 полонників „розличныхъ сословій половъ, возрастовъ; отъ изряднѣйшихъ аристократическихъ родовъ до самого подрядного демоса”¹⁰, не нашол він ани єдної близкой му в одчуваню души, прото чул свою одмінніст, чужіст серед того „чужого, равнодушного, невнимающаго общества”¹¹. При самым кінци подорожі шифом доходит до такого розстроїня і нервів, же окрислят спілтовариши як: „многоѣдная череда”, „многоядци, пивопийци”.

Малиняк тіж вельо раз навязує до ситуації Русинів, вказуючы іх маргіналізуваня не лем в політычным, але тіж церковным жыттю. Факт, же серед полонників єст він єдиным Русиним обудовує своїм негатывном опінієм і ставлят диягнозы в однесіню до ситуації Галицкых Русинів:

Тажь и Малая Русь принадлежит къ великой христiанской семье”¹². „Нашъ народъ не меньше и требующій и восприимчивый отъ иныхъ; соприкосновенієса непосредственное съ настоящимъ востокомъ подѣйствовало бы вельми образумительно на наше духовенство; такой 40 дневный путь покаяннѣ стал бы спасительною карантанною для болѣзнующей политикою нашей интеллигенціи, подвигомъ для народа”¹³.

Памятати треба, яку ціль ставлял Малиняк своїм запискам – сильно перформативну – хтіл направляти блуды, лічыти недомаганя, творити свідоміст дефектів і ганчів. Прото явит ся він як міцно інтервенційний, діючий, заангажований. А з другой страны цілком одмінні, єст барз вражливий, всобний, глибоко переживаючий. І то сут тоты полюсы емоцій і думок славного Камянина, його духовя непєресічності, велич, котра му приносила так вельо страждань, духового терпіня, але тіж надзвычайных унесінь, порывів души, почутя щєстя, говіня, вынятковости:

„радуєся Богу помощнику твоему” благоволившему тебѣ нищєму Камянину тутъ витати, на только выобразоватися, чтобъ ты сьумѣлъ мыслею обняти нѣсколькo десятъ вѣковыи тутъ произшедшіи событія; да на столько перетерпѣти въ продолженіи полувѣковой твоей многострадальной жизни, чтобъ ты былъ въ состояніи поняти, сьрозимѣти, отчувствовати, оцѣнити, стяжати изряднѣйшіи страданія претерпѣнныя подъ симъ чуднымъ небомъ, на семъ кляссически страстномъ участку земли”¹⁴.

Єднак не може одорвати ся тот вражливий человек, котрого „жмені зерен гірчыці” сут формом нотуваня емоцій і думок, од простору затіненого приккрым до свідом жытя, споминами, котры нехотячо сут выкликуваны ріжными ситуациями ци місцями, як хоц бы миняным гефсеманьским простором:

---

10 Там же, с. 23.

11 Там же, с. 30.

12 Там же, с. 5.

13 Там же, с. 7.

14 Там же. с. 95.

идя по при Гефсеманськую палатку русскаго царя, помнувъ мои 1887 г. задушевно написанныи „Гефсеманскіи часы”, которыи въ мѣсто церковного одобренія изза твердого языка угрязли и пропали въ мягкомъ коши пок. Митрополита Сильвестра. Жаль сердечной цвѣтки”¹⁵.

Барз яскравым свідощвом дискомфорту, який в тым глибоко думающим чловеку творила своерідна подвійніст і недоокрислена ситуація Уніятской Церкви, ест Малинякове „задушевне” визнання:

Подчинену юрисдикци духовного паломническаго начальства мне не слѣдовало прибѣгати на собственну руку о соизволеніе тамъ и овде служити – къ несоединеной Іерусалимской Іерархіи, – притворятися латинникомъ я не могъ – и тако: терпя понижающее поношеніе уніи съ тихою ресигнаціею примѣнялъ я ся къ необходимому – „волею пожрый Господеву”¹⁶.

Коли навет в так далекій одлеглости од рідного простору, фурт досвідчал Камянин влияния деструкцийных і вынікающих головні з „болізнуваня” політыком серед руской інтелгенциі, зложеной в величезній більшости зо священників, явиск, то не тяжко ся додумати, же запискы з рідного простору, такы як хоч бы *Записки Римлянина*¹⁷ (про котры было завішене выдаваня „Руского Сіона”, в якомъ были печатаны), ци *Потьзка въ Скитѣ Манявскій*¹⁸, мали бездистансове лезо критыкы. Припомниме, критыкы, якой основом был принцип: „Всякое исправленье нужно ѡтъ себе зачати”¹⁹. Не чудуют конфіскаты Малиняковых текств ци запертя писма, де были печатаны, коли чытаме так підбудуваны яснїстю острого пізрїня а єдночасно так демаскуючы слова, як хоч бы оціна руско-польскихъ односин:

Що межи нами жеіе давна и стара незгода, безсмертна ненависть и неизцѣлима язва – то кождый признасть, но чому такъ ест не кождому се понятно... Яка тому причина? Одна, загальна, постойнна, певна: бракъ любви христіанской. Изъ стороны нашихъ можъ справдити предрозсудокъ, нетактовность, гордость и подлость, недостатокъ благородныхъ и высшихъ побудокъ в поступовану; все тое зъ часомъ пояснимо, ствердимо; зъ стороны же нашихъ братьей Поляковъ обща нещирость, двозначна приклонность, консеквентное презрѣне, излишна, вредна надъ нами опѣка, пристрастни части о насъ клеветы”²⁰.

Од аналітычного пізрїня, яке маме в приведенемъ цитаті, до горячого высловлюваня эмоций, выкликаныхъ негатывными в його приниманю явисками, прошыбат Малинякова мысль простір і люди, жебы вказувати м. ін. ріжниці помедже розполтыкуваными, зосвареныма, агресивными „вікноборцями, буянами, сепаратыстами”, чысленными серед розростающей ся руской інтелігенциі, а простыми хлопами з бойківскихъ сел, котры сут: „чемны, учинны, честны очень похожы на нашихъ Лемковъ изъ лучшихъ, чисто русскихъ сель”²¹. Адже не лем серед чужых, като-

---

15 Там же. с. 46.

16 Там же. с. 56.

17 *Записки Римлянина*, „Рускій Сіонъ” Р: 1880, ч. 10, с. 317–319; ч. 11, с. 350–353; ч. 12, с. 384–388; ч. 12, с. 419–421; ч. 14, с. 448–451; ч. 15, с. 481–484; ч. 16, с. 513–517; ч. 17, с. 541–545; ч. 19, с. 610–612; ч. 20, с. 640–643.

18 *Потьзка въ Скитѣ Манявскій*, в: *Зерна горушичны Н.Д. Камянина. Жменя пятая*, Перемышль 1907, с. 37–74.

19 См. припис. 3.

20 Там же, с. 318.

21 Там же, с. 47.

ликих полонників з цілою монархією, але тіж серед „своїх”, чує ся тот вынятковой человек чужий. Одражат го вельо примітивных масовых явиск, мнимо поступовых, таких як „українській сепаратизм”²², ворожіст до іншого як власний світоогляду, експансивність, ігноранція. Мож собі уявити, яку неґацію і неприхильність до того глибокочутливого інтелектуалісты выкликало його отверте признаня ся: „Никуды правды скрывать; мнѣ свободнѣе въ аристократической польской средѣ чѣмъ между своими”²³.

Был еднак неуступливий. Тяжко найти барже завзатого полемісту, критыка, демаскатора, як Малиняк. Але не были то діяня, котрых основом была зліст ци агресия. Было то внутрішнє і безальтернативнє переконаня, же світ треба направляти, не быти обоятным на хворы явиска і процеси. Свідомий свойого посланництва і нележкой з тым повязаной позиції, писал:

Лемку, римлянину, паписту – мнѣ случалось большекратно непрошено, безвозмездно, безпримильтельно боротися съ свѣтлѣйшими, сіятельнѣйшими, преосвященными лицами...²⁴.

Наступством того была його поневірка і стражданя, які проживал не даючы собі згоды на обоятність в однесію до зла і малодушности. А же ішли они од верха, од священничых еліт, до котрых Малиняк формальні належал, будило то його велике спротивляня. Реальні николи не зідентифікувал ся зо зопсутым участю в „політыкантстві”, в фурт веденых реформах Церкви, котры гу ничому доброму не стремили, лінивством, обскурантством, выгодами, клиром. Не хотіл, а і не міг при таких поставах, зробити кареры. Остал простым священником з двома докторатами на вельох сельских парафіях. Вмер на тыф (глушку) в 1915 р. в лагри для інтернованых в Талергофі і спочыл „під соснами”, як і інчы гын скінчывшы жытя.

Його запискы заґарантували му еднак безсмертність. Не нашол ся дотепер в лемківській літературі рівно завзятий і честний полеміста. Чом єм го так, здає ся безпідставні, получыла з постмодерном? Про його демаскаційну, деконструкційну, розмонтовуючу міцно уставлены ества роботу, про автосвідоміст і цільову внутренну вівісекцію, про перформативність (котра поза постмодерн выходит), про його рантове, автсайдерске упозиційонуваня. Был Малиняк непересічний і неповторний. Выходил поза свою епоху, хоц барз сильно порушений был тым, што вызначало ей домінуючы тенденції.

---

22 Тото понятя в XIX столітю односит ся выключні до Украинців, котры „сепарували ся” од загальноруской едности.

23 Тамже, с. 39.

24 *Языкъ а Католикъ в: Зерна Горушичны изъ стьменця Камянина*, Перемышль 1900, с. 35–41, ту: с. 35.